

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת ואתחנן
שבת נחמו
י' אב תש"פ

א.תפילת משה

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר:

מובא בדברים רבה (וזאת הברכה יא,י):

[...] וכיון שראה משה שנחתם עליו גור דין גור עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה. ואמר איני זו מכאן עד שתבטל אותה גזירה. באותה שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלל באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה **עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית** ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה ה' לחדש את עולמו יצתה בת קול ואמרה עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו אלא (איוב יב,י): "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש" ואין איש אלא משה שנאמר (במדבר יב,ג): "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל ב"ד וב"ד **שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין.**

אותו מלאך שממונה על הכרזה אכזריאל שמו באותה שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר להם למלאכי השרת רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה ובקשו לעלות הרקיע **מפני קול תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע וחותר ואינו מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש שלמד מן זגנאל רב וסופר של בני מרום על אותה שעה הוא אומר (יחזקאל ג,יב): "ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו" ואין רעש אלא זיע ואין גדול אלא משה שנאמר (שמות יא,ג): "גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם". מהו "ברוך כבוד ה' ממקומו" בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה שאמר הקב"ה לא תקבלו תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים ולא הכניסו לא"י אמרו "ברוך כבוד ה' ממקומו" שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול.**

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים שנאמר (דברים ג,כג): "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" ואתחנן בנימטריא הכי הוי. [...]

מה היו התפילות? מסביר הפני יהושע (ברכות לב,ב):

ומתוך מה שכתבתי נתיישב לשון מדרש רבה פ' ואתחנן דאיתא שם ואתחנן אל ה' הלכה כמה תפלות מתפלל אדם בכל יום כך שנו חכמים ג' **תפלות מתפלל כו'** וזה נוטה למה שכתבתי דתפלת משה בפ' ואתחנן היה **כענין י"ח ברכות**. ויתיישב יותר לפי מה דאיתא במדרש פליאה שהתפלל משה **תקט"ו תפלות** כמנין ואתחנן והוא פלאי מה בעי ללמדניו בזה ונראה לי דודאי לאו מחושבנא דואתחנן יליף לה אלא דקושטא דמילתא הכי הוא שהתפלל משה תקט"ו תפלות בחשבון מכוון ודרשא דואתחנן אסמכתא בעלמא היא והיינו לפי מאי דאיתא במדרש ובפרש"י בחומש בפ' ואתחנן אל ה' בעת ההיא פירש"י לאחר שכבש ארץ סיחון ועוג אמר דמיתי שמא הותר הנדר נמצינו למידין דמקמי הכי לא היה פתחון פה למשה להתפלל שיכנס לא"י כיון שהיה ע"י שבועה של הקב"ה באומרו לכן לא תביאו ולכן לשון שבועה היא עד שמצא מקום לומר שמא הותר הנדר והיינו ע"י כבישת

ארץ סיחון ועוג ומצינו ג' כ בפסוק פ' דברים שאמר הקב"ה למשה ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמורי ואת ארצו החל רש וגו' היום הזה אחל תת וגו' ויש במדרש ובפרש"י בחומש שכפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה כו' נמצא דלפ"ז מאותו יום ואילך היה פ"פ למשה להתפלל ולומר שמא הותר הנדר **ודיבור זה בכל פ' זו היה בט"ו באב כדאיתא בפ' י"ג (ב"ב) דף קכ"א** דהיינו ביום שכלו בו מתי מדבר דכתיב ויהי כאשר תמו ע"ש בפרש"י ותוס' באריכות וא"כ צא וחשוב מן ט"ו באב עד ז' באדר יום שמת בו משה כשתחשוב החדשים על הסדר א' מלא וא' חסר עולה **מאתיים יום** דהיינו ד' מלאים וג' חסרים ועוד ז' ימים ואם היה מתפלל משה בכל אותן ימים ג' תפלות בכל יום היה ת"ר תפלות רק שידוע שבשבת אין היחיד שואל צרכיו וא"כ כשתסיר כ"ח שבתות שהיו באותן ימים של ר' יום נשאר **קע"ב ימים** ג' תפלות בכל יום הרי תקי"ו אמנם שתפלת ט"ו בעצמו כיון שלא היה הדיבור מתייחד עם משה אלא ביום ולא בלילה א"כ באותו יום ט"ו לא היה מתפלל כ"א ב' תפלות הרי לך חשבון מכוון שתקט"ו תפלות התפלל משה מאותו יום ט"ו באב עד יום מותו שהוא ז' באדר שמת בו בשעת מנחה כדאיתא במדרש כן נ"ל נכון. ובדרוש העליתי עוד שזה פירוש הפסוק רב לך אל תוסף דבר אלי עוד שאילו התפלל משה עוד תפלה א' שהם תקי"ו ועולה ו' פעמים כמנין אלקים היה ממתיק בזה ו' בתי דינין האמורין בפ' במה בהמה והיה נענה בתפלתו לכך אמר לו אל תוסף דבר ועיין עוד בסמוך:

ב.בעת ההיא

כתוב במדרש איכה בפתיחה:

א"ר לוי: כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר: צאו לחפור, והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר: קומו והפרישו המתים מן החיים, והיו עומדים ומוצאין עצמן חמשה עשר אלף בפרוטרוט, חסרו שש מאות אלף. ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים, אמרו: דומה שטעינו בחשבון, וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבע עשר. **כיון דאיתמלא סיהרא (הלבנה) אמרו: דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו, וחזרו ועשאוהו יום טוב.**

וכיון שראה משה שבוטלה הגזירה מאנשי דורו, ביקש שתבוטל גם ממנו...

ובט"ו באב, זה היה אחר שכבש סיחון ועוג, וכותב רש"י:

בעת ההיא. לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר (ספרי שם):

ומסביר השפתי חכמים:

ואם תאמר וכיון שהותר הנדר תפלה זו למה ויש לומר דהכי קאמר משה קודם כיבוש ארץ סיחון ועוג לא עלתה על דעתי להתפלל כיון שהיה גזר דין עם שבועה לא יועיל שום תפלה אבל לאחר הכבוש והנחיל לבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה אמרתי שמא הותר הנדר דנדר שהותר מקצתו הותר כולו ואם כן הוי גזר דין בלא שבועה להכי מהני תפילה:

ומוסיף הנתיבות שלום:

והענין שמשנה הפציר מאד אף שהיה עבד נאמן שכל תכליתו לעשות את רצון ה' והרי רצון ה' היה שלא יכנס לאר"י י"ל שכל התפילות לא היו עבור עצמו כי אם בשביל כלל ישראל שיהיה כבר התיקון הגמור. וזה שהתחיל ואתחנן אל ה' בעת ההיא היינו אחר שכבש את סיחון ועוג והכניע וביטל את ב' הקליפות הקשות ביותר שמנעו מישראל להכנס לארץ ישראל וסבר משה שעשיו מוכשר לתיקון הגמור שכל הבריאה תגיע אל תיקונה הגמור ויקויים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וממילא כבר לא יהיה חשש פן יחטאו ישראל ויכלה ח"ו חמתו בהם. על זה היו כל תקט"ו התפלות שהתפלל משה לא על עצמו כי אם שכלל ישראל יזכו כבר לתיקון הגמור שע"י שיכנס לאר"י ויבנה את ביהמ"ק יהיה התיקון הגמור ולא יהיה יותר החשש שיחטאו ישראל. על זה אמר ההר הטוב הזה והלבנון פי' שמשנה היה עמוד התורה שהתורה ק' ניתנה על ידו וירושלים וביהמ"ק הם עמוד העבודה וסבר כי כאשר יכנס לאר"י ויבנה בית הבחירה יתאחדו על ידו עמוד התורה והעבודה ויהיה התיקון הגמור.

והשיב לו הקב"ה אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי עדיין לא הגיעה שעת התיקון הגמור.

ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: (ג, יו)

וכותב המלבי"ם על הפסוק:

אולם אחר שלא יכול לכנס בתורת מנהיג ומביא את הקהל, לא היה אפשר ג"כ שיבא אל הארץ כהדיוט, וזה מכמה טעמים שאחר שלא היה יכול עוד להנהיג את ישראל והיה רוצה לעבור אל הארץ רק לצורך עצמו להשיג שם שלמות יותר ע"י קדושת א"י וע"י קיום מצותיה אמר לו ה' רב לך, ר"ל כבר יש לך שלמות וקדושה די והותר ולא תוסיף לעצמך שום מעלה יתירה ע"י כניסתך לא"י [...]

ועז"א למענכם שמלת למענכם מציין הסבה המאוחרת ר"ל שזה עשה לטובתכם ובאשר ידע ה' שמשנה חפץ בטובת ישראל גלה לו שבמה שלא יעבור לא"י יהיה טובה לישראל בעתיד ולכן א"ל רב לך אל תוסף ר"ל שבמה שא"ל אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה יהיה לך רב יותר משאם יהיה לך בהעברתך אל הארץ כי בזה תיטיב לישראל: לא תמיד יודעים מה יותר טוב בשבילנו...

ב.אל תשיבנו ריקם מלפניך

נשאלת השאלה: למה בעצם אנו אמורים לצפות מהתפילה? מה היא אמורה לשנות, הלא הבורא הטוב יודע מה טוב לנו ובטוח שהוא פועל טוב אז מה מקומה של התפילה?

בספר העיקרים (ד, יח) הובאה טענת אנשים: "אם נגזר, אין צריך תפילה. ואם לא נגזר, איך תועיל התפילה לשנות רצון ה' ?"

מסביר ספר העקרים שם:

שתועיל התפילה או כשרון המעשה אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב, או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו להיותו משתנה ממדרגת הרוע שהיה בה... ואין להקשות ולומר איך ישתנה רצון ה' יתברך על ידי התפילה, שכך היה רצון ה' יתברך מתחלה שתקיים הגזרה בהיותו באותה מדרגה, ואותה הכנה. ואם תשתנה ההכנה תשתנה הגזרה.

דהיינו: התפילה תפקידה לשנות את האדם, ולא את רצון ה'. וכשהאדם השתנה, ממילא ראויות לו, וכדאיות עבורו, גזרות אחרות. ושינוי זה מתרחש על ידי התפילה.

כתוב בתהילים (קמה, יט):

רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם:

אם כבר הקב"ה עושה רצון יראיו בשביל מה צריך שמיעה הנוספת ?

אלא רואים שיש ענין יותר עמוק: לא רק בגלל מה שאתה רוצה צריך להתפלל.

המבי"ט (היה מחכמי צפת בתקופה של רבי יוסף קארו והרמ"א, האר"י והרמ"ק. הספר 'בית אלוקים' הוא ספר האמונה שלו. החלק הראשון מתוך הספר מוקדש לנושא התפילה) כתב בספרו:

וכמו שצריך לסדר שבח קודם, צריך לתת הודאה בסוף אל חלקו, שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו, כמו שדרשו ז"ל (ברכות לד, א). וצריך לתת טעם למה אמרו שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו, שנראה שהוא מקווה שמיד תשמע תפלתו. ואפשר שהורו לנו כאן עיקר מעקרי התפלה, והוא שלא ישים אדם מגמת פניו כשמתפלל שתשמע תפלתו, וכמו שאמרו (ברכות לב, ב) סוף בא לידי כאב לב, כדכתיב "תוחלת ממשכה מחלה לב" (משלי יג, ב), ואמר רבי חמא בר חנינא (ברכות לב, ב) כל המתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנא' "קוה אל ה' וגו' וקוה אל ה'" (תהילים כז, יד), ואם כן מה שאמרו כעבד שקבל פרס מרבו, הוא שיחשוב בעצמו כאלו כבר נענה, כי לא היתה תכלית התפלה כדי שיענה, אלא להורות שאין בעולם למי שראוי להתפלל, אלא לא-ל-ית', ולהכיר שהוא חסר מכל וכל בזה העולם, ואין מי שימלא חסרונו אלא הוא ית', ומספר לפניו חסרונותיו, להורות זה הענין, וסוף השכר לבוא, אבל לא שתהיה התפלה לתכלית השגת המבוקש, שנראה שאם היה יודע שלא יהיה נענה באותה התפילה לא היה אומר אותה[...](שער התפילה פרק שני).

מובא בברכות (לב, ב):

וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג, ח): "גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי" ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תהילים לט, יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנא' (איכה ג, מד): "סכותה בענן לך מעבור תפלה". וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנא' (יחזקאל ד, ג): "ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בין העיר".

לגבי המאה תקיעות, תוס' בר"ה (לג, ב) מביא מקור:

ובערוך פי' שהיו עושין כן שפי' בערך ערב דהלין דמחמרי [ועבדי] שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואלין [עשרה] אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעיא דיחידאי מיתבעי למיהוי [עשרה] תשר"ת תשר"ת תשר"ת והם מאה [...]

אם הבכיות של אם רשע, שהיא עצמה היתה גם אכזרית (שהנחמה שלה על האיחור של בנו היתה בגלל שלקחו בשלל בנות ישראל, כמו שכתוב (שופטים ה, ל): "הלא ימצאו יחלקו שלל, רחם רחמתיים לראש גבר, שלל צבעים לסיסרא, שלל צבעים רקמה, צבע רקמתים לצוארי שלל"), הקב"ה ספר כל יבבה ויבבה, מה לגבי כלל ישראל רחמנים בני רחמנים ?

ולמסקנא נביא דברי ספר מדרש פנחס (נכתב ע"י תלמידי רבי פנחס שפירא מקוריץ שהיה מתלמידי הקרובים של הבעל שם טוב):

ולעתיד לבוא, יבואו כל אלו התפילות לפני ה', ויהפכו לאורות גדולות ועצומות שיתענגו בהם ישראל הקדושים עושי רצונו.

ולפעמים עומדת התפילה מבחוץ מפני המקטרגים שאינם מניחים שתתעלה, אבל בעת רצון תדחק עצמה זו התפילה ותתעלה, כי דיבור של תפילת ישראל אינו הולך לריק.

יהי רצון שתקבל ברחמים וברצון את תפילתנו.

שבת שלום !